

ROMA INFRAHUMANIZÁCIÓS MÉRŐESZKÖZ II.

Absztrakt

A dehumanizáció és az infrahumanizáció jelenségének kérdőíves vizsgálata a roma kisebbségi csoport esetében, magyar mintán. Statisztikai elemzés keretében egyes személyiségjegyek és a romákkal szembeni fokozott előítéletre való hajlam összevetése a másodlagos érzelmek társításán keresztül.

Kulcsszavak: Dehumanizáció, infrahumanizáció, SDO, RWA, morális kikapcsolás, implicit mérőeszközök, kérdőíves kutatás, elsődleges/másodlagos érzelmek.

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

Mára számos külföldi kutatás született a témában, melyek különböző hipotézisek mentén vizsgálták a dehumanizációt és az infrahumanizációt, illetve ezek egyéb mérőeszközökhöz fűződő kapcsolatát. Kutatásommal magyar mintán vizsgáltam meg e jelenséget, egy általam magyarra adaptált mérőeszköz segítségével. Cikkem első részében foglalkoztam a legfontosabb szakkifejezések tisztázásával, valamint az eddigi eredményekkel és kutatásokkal, melyek ezen a területen születtek. A legfontosabb kérdés az volt, hogy van-e bármilyen kapcsolat egyes személyiségjegyek és a romák elleni előítélet mértéke között. Ehhez egy infrahumanizációs kérdőívet használtam, melynek lényegét alább részletezem. Megfogalmaztam hipotéziseimet, melyek megismétlését elengedhetetlennek tartom az eredmények értelmezéséhez.

1. A saját csoportunkhoz nagyobb mértékben kapcsolunk másodlagos érzelmeket, mint a romákhoz. (Ezt számos korábbi kutatás is igazolta, ugyanakkor magyar mintán még nem tesztelték az eredményt.)
2. A saját csoportunkhoz nagyobb mértékben kapcsolunk pozitív érzelmeket, mint a romákhoz. (Mivel alapvetően felsőbbrendűnek tekintjük a saját csoportunkat, ezért valószínűsíthető, hogy nagyobb arányban kapcsolunk hozzá pozitív érzelmeket.)
3. A romákkal szemben előítéletesebbek kevesebb másodlagos érzelmet kapcsolnak a romákhoz. (Az előítéletességnek köszönhetően negatívabb színben látjuk őket, ami okozhatja azt is, hogy kevésbé tekintjük őket embernek.)
4. Akikre inkább jellemző a magas szintű SDO, azok kevesebb másodlagos érzelmet kapcsolnak a romákhoz. (Hodson és Costello 2007-es vizsgálata igazolta, magyar mintán azonban még nem tesztelték.)
5. Aki több pontot ér el a morális kikapcsolás skálán, az kevesebb másodlagos érzelmet kapcsol a romákhoz. (Az alacsonyabb empátiás készség bizonyítottan fokozottabb infrahumanizációhoz vezet.)

Lássuk, hogyan is nézett ki a kutatási tervzet, milyen módszer segítségével gyűjtöttem adatokat. A pszichológiában oly gyakori kérdőíves mintavételt alkalmaztam, melyekkel hozzáférhetőségi mintavétel révén, az internet segítségével jutottam adatokhoz. 359 valid kitöltés született, kikötésként szerepelt, hogy csak a 18. életévét betöltött személyek adataival dolgozom (emiatt 4 adatot elvesztettünk). A legfiatalabb résztvevő 18, a legidősebb 82 éves volt. Az átlagéletkor 31,25 év volt. A nemek eloszlását tekintve, 154 férfi és 201 nő töltötte ki kérdőívemet, emellett lehetőség volt az Egyéb kategória megjelölésére is, ezt 4-en választották. Rákérdeztem továbbá a csoporthovatartozásra is, ahol a választási lehetőségek között szerepelt a magyar, roma és egy üres mező, melybe fel lehetett tüntetni az eltérő csoporthovatartozást is. 325-en sorolták magukat a magyarok csoportjába, 22-en több csoporttagságot is felsoroltak, 12-en pedig kizárólag egy, ugyanakkor a magyartól eltérő csoporttagságot adtak meg. Mivel elsősorban a romák csoportjára és megítélésére helyeztem a hangsúlyt, így egyéb kisebbségi csoportok vizsgálatára nem terjedt ki a kutatás, ugyanakkor ez egy későbbi mintavétel számára kiindulópont lehet. A legmagasabb iskolai végzettség eloszlása a következőképpen alakult: 122-en egyetemi diplomával rendelkeztek, 120-an a gimnáziumi érettségit jelölték meg, 70-en pedig felsőfokú tanulmányokat tudtak maguk mögött. Szakiskolát/szakmunkásképzőt, általános iskola 8. osztályát, illetve 8 általános iskolánál kevesebbet mindössze 17-en jelöltek meg.

A kérdőív összeállításához különösen Leyens 2001-es kutatását¹¹², valamint Costello és Hodson 2010-es publikációját¹¹³ használtam fel. Az elsődleges és másodlagos érzelmek angolról magyarra történő fordításához és később az előteszttel való szűréséhez szintén ezeket a cikkeket vettem alapul.

Az előzetes tájékoztatás is online formában történt, ahol az alábbi információkat nyújtottam a kutatás jellegéről: *Kérdőívünkkel különböző társadalmi kérdésekről, valamint a roma társadalommal kapcsolatos vélekedésekről gyűjtünk adatokat.* Emellett természetesen kitértem az anonimitásra, valamint arra, hogy a vizsgálat bármikor indoklás nélkül megszakítható. Egy űrlap kipipálásával lehetett jelezni, hogy a résztvevő elolvasta az információkat és hajlandó részt venni a kutatásban. Ekkor lehetett továbblépni a következő oldalra, ahol a személyes adatokra kérdeztem rá (nem, kor, legmagasabb iskolai végzettség, csoport-hovatartozás). A harmadik és a negyedik oldalakra kerültek az elsődleges és másodlagos érzelmek, melyeket végül az előteszt alapján kiválasztottam (Itt kritériumként azt vizsgáltuk, melyek voltak azok, amik a leginkább beletartoztak az elsődleges/másodlagos érzelmek csoportjába, illetve figyeltünk arra, hogy egyenlő számban tartalmazzanak pozitív, negatív és semleges érzelmeket). Az alábbi 16 érzellemmel dolgoztam végül:

1. Elsődleges negatív: félelem, fájdalom, ijedtség, szenvedés
2. Elsődleges pozitív: nyugalom, öröm, izgalom, élvezet
3. Másodlagos negatív: megvetés, kiábrándultság, bosszankodás, vigasztalhatatlanság
4. Másodlagos pozitív: nosztalgia, könyörület, remény, büszkeség

A két instrukció a következő volt: *Kérjük, értékelje a következő érzelmeket az alábbi 1-től 5-ig terjedő skálán az alapján, hogy azok mennyire jellemzőek Ön szerint a roma származásúakra (1 - egyáltalán nem jellemző / 5 - teljes mértékben jellemző).* Illetve *Kérjük, értékelje a következő érzelmeket az alábbi 1-től 5-ig terjedő skálán az alapján, hogy azok mennyire jellemzőek Ön szerint a magyar származásúakra (1 - egyáltalán nem jellemző / 5 - teljes mértékben jellemző).*

Mindkét esetben random sorrendben szerepeltek az érzelmek és egy öt fokú Likert-típusú skálát alkalmaztam, melyen az instrukcióban feltüntettem a két szélső értéket. A Likert-skála az egyik leggyakrabban alkalmazott kérdőív elrendezés, ahol egy állítással való egyetértés mértékét, vagy egy vélemény helyeslését kell a válaszadónak kifejeznie. A következő 5 oldalon azokból a skálákból szerepeltek tételek, melyekkel korreláltatni szerettem volna az eredményeinket, az alábbi sorrendben: morális kirekesztés (Opatow¹¹⁴ scope of justice elmélete alapján a romák csoportjára megfogalmazva), morális kikapcsolás (Bandura¹¹⁵ moral disengagement elmélete alapján, a tételleket magyarra fordította: Hadarics¹¹⁶), roma előítéletek, RWA (felhasznált magyar tételek: Enyedi¹¹⁷) és SDO (magyar tételek: Murányi és Sipos¹¹⁸). Így összesen 31 tétellel dolgoztam, mely elegendő volt ahhoz, hogy megfelelően mérje az egyes konstruktumokat. Az alábbi instrukciókat alkalmaztuk: *Rövid kijelentéseket fog olvasni. Kérjük, értékelje, hogy mennyire ért egyet az alábbi állításokkal (1 - egyáltalán nem értek egyet / 5 - teljes mértékben egyetértek).*

Az eredmények meghatározására statisztikai módszereket alkalmaztam, melyek esetében fontos leszögezni: az ok-okozati kapcsolatok csak fenntartásokkal kezelendők, hiszen nem minden esetben lehet a kapcsolat irányára következtetni a kapott eredmények alapján. Nagyon fontos a reliabilitás és a validitás előzetes vizsgálata, melyek a statisztikai elemzési tervben is szerepeltek:

1. A felhasznált skálák, illetve a létrehozott alskálák reliabilitásának vizsgálata Cronbach-Alfa mutatóval.
2. Összetartozó Mintás Előjel Próba (nem normális eloszlások miatt) lefuttatása.
3. Korrelációs számítás az egyes hipotézisek tesztelésére.

¹¹² LEYENS, J. P. (szerk.): Psychological essentialism and the differential attribution of uniquely human emotions to ingroups and outgroups, in *European Journal of Social Psychology*, 2001/31. szám, 395-411.

¹¹³ COSTELLO, K., & HODSON, G.: Exploring the roots of dehumanization: The role of animal-human similarity in promoting immigrant humanization, in *Group Processes & Intergroup Relations*, 2010/13. szám, 3-22.

¹¹⁴ OPOTOW, S.: Animals and the scope of justice, in *Journal of Social Issues*, 1993/49. szám, 71-85.

¹¹⁵ BANDURA, A. (szerk.): Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1996/71. szám, 364-374.

¹¹⁶ HADARICS M.: *Cigányellenesség és morális kikapcsolás*, 2016, Kézirat, ELTE Pszichológiai Intézet, Szociálpszichológia Tanszék.

¹¹⁷ ENYEDI Z.: Tekintélyelvűség és politikai-ideológiai tagolódás, in *Századvég*, 1996/2. szám, 135-155.

¹¹⁸ MURÁNYI I., & SIPOS F.: Nemzeti radikálisok tekintélyelvűsége: szociális dominancia orientáció és ellentörténelem, in *Metszetek*, 2012/1. szám, 32-56.

2. KAPOTT EREDMÉNYEK

2.1. Reliabilitás mérések

SPSS statisztikai programot alkalmaztunk a statisztika elemzéshez. A mérés során 9 skálával dolgoztam, ezek a Morális Kirekesztés (3 tétel), Morális Kikapcsolás (8 tétel), Roma Előítélet (6 tétel), RWA (6 tétel), SDO (8 tétel), illetve az általam létrehozott Magyar Másodlagos Érzelmek Átlaga (8 tétel), Roma Másodlagos Érzelmek Átlaga (8 tétel), Magyar Pozitív Érzelmek Átlaga (8 tétel) és Roma Pozitív Érzelmek Átlaga (8 tétel) voltak. A fordított tételeket előzetesen megfordítottam és feltüntettem az adatfájlban, hogy később könnyen értelmezhető legyen. Az alábbi tételek voltak fordítottak:

1. (RWA) A homoszexualitás nem erkölcsstelen és nem is elítélendő.
2. (RWA) Fontos, hogy azok a csoportok is ugyanúgy érvényesíthessék jogait, akik mások, mint a többiek.
3. (SDO) Az alul lévő csoportok ugyanazt érdemlik, mint a felül lévőek.
4. (SDO) Dolgozzunk azért, hogy minden csoportnak egyenlő esélye legyen a boldogulásra.
5. (SDO) Egyik csoportnak sem szabadna uralkodnia a társadalomban.
6. (SDO) Tegyük meg minden tőlünk telhetőt, hogy kiegyenlítsük a különböző csoportok körülményeit.

Az eredmények alapján mindegyik skála megbízhatósági mutatója megfelelő volt, az alábbi táblázatban feltüntettem az egyes Cronbach Alfa értékeket, a skálák átlagértékét, valamint szórását:

Skála:	Cronbach Alfa:	Átlag:	Szórás:	Elemsszám:
Morális Kirekesztés	0,819	3,177	1,109	3
Morális Kikapcsolás	0,898	2,858	0,986	8
Roma Előítélet	0,921	2,994	1,116	6
RWA	0,811	1,832	0,774	6
SDO	0,895	2,267	0,929	8
Magyar Másodlagos Érzelmek átlaga	0,776	3,685	0,63	8
Roma Másodlagos Érzelmek átlaga	0,623	3,038	0,597	8
Magyar Pozitív Érzelmek átlaga	0,868	3,422	0,758	8
Roma Pozitív Érzelmek átlaga	0,81	3,309	0,738	8

1. táblázat - Felhasznált skálák Cronbach Alfa mutatója, átlaga és szórása.

2.2. Összetartozó mintás előjel próba

1. A saját csoportunkhoz nagyobb mértékben kapcsolunk másodlagos érzelmeket, mint a romákhoz.

Ennek vizsgálatához először pontosítottam a hipotézist. Feltételezésem az volt, hogy a két csoport között (magyarok és romák csoportja) különbség van abban, hogy hány másodlagos érzelmet kapcsolnak hozzájuk. Létrehoztam egy különbség változót, ahol a Magyar Másodlagos Érzelmek átlagából vontam ki a Roma Másodlagos Érzelmek átlagát, majd ezen futtattam le normalitásvizsgálatot. Eredményem mind a Kolmogorov-Smirnov (0,097 (359) $p=0,000$), mind a Shapiro-Wilk (0,965 (359) $p=0,000$) próba esetében szignifikáns lett, így az eloszlás nem volt normálisnak tekinthető (Leíró statisztikáknál vizsgáltam a ferdeséget és a csúcosságot, melyek szintén jelentősen eltértek a nullától, ami szintén a nem normális eloszlást igazolta). A normalitás feltétel nem teljesült, emiatt Összetartozó mintás előjel próbát kellett alkalmaznom, mely egy nonparametrikus eljárás.

<i>Negatív különbségek</i>	Magyar Másodlagos Érzelmek átlaga < Roma Másodlagos Érzelmek átlaga	29 fő
<i>Pozitív különbségek</i>	Magyar Másodlagos Érzelmek átlaga > Roma Másodlagos Érzelmek átlaga	282 fő
<i>Azonos érték</i>	Magyar Másodlagos Érzelmek átlaga = Roma Másodlagos Érzelmek átlaga	48 fő
	Összes elemszám	359 fő

2. táblázat - Az Összetartozó Mintás Előjel Próba eredménye a másodlagos érzelmek eloszlása tekintetében.

Az összetartozó mintás előjel próba eredménye alapján csupán 29 kitöltő átlagértéke lett magasabb a romák csoportjára nézve, 282 személynél a magyar csoportra vonatkoztatott másodlagos érzelmek számának átlaga lett a magasabb, a maradék 48 főnél pedig egyenlő lett a két átlagérték. Az eredmény szignifikáns lett $\{Z(359)=-14,290, p=0,000\}$, tehát igazoltuk, hogy a két csoportra vonatkoztatott másodlagos érzelmek számának átlaga különbözik. *Szignifikánsan nagyobb mértékben kapcsolunk másodlagos érzelmeket a magyarokhoz, mint a romákhoz.*

2. A saját csoportunkhoz nagyobb mértékben kapcsolunk pozitív érzelmeket, mint a romákhoz.

Első lépésként létrehoztam két alszkálát: Roma Pozitív Érzelmek és Magyar Pozitív Érzelmek. A skálák átlagának kiszámoltam a különbségét és ezen normalitásvizsgálatot futtattam le. A Kolmogorov-Smirnov $\{0,103 (359) p=0,000\}$ és a Shapiro-Wilk $\{0,92 (359) p=0,000\}$ próbák szignifikánsak lettek, így az eloszlás nem volt normálisnak tekinthető, ismét nonparametrikus eljárást kellett használnom.

<i>Negatív különbségek</i>	Magyar Pozitív Érzelmek átlaga < Roma Pozitív Érzelmek átlaga	127 fő
<i>Pozitív különbségek</i>	Magyar Pozitív Érzelmek átlaga > Roma Pozitív Érzelmek átlaga	169 fő
<i>Azonos érték</i>	Magyar Pozitív Érzelmek átlaga = Roma Pozitív Érzelmek átlaga	63 fő
	Összes elemszám	359 fő

3. táblázat - Az Összetartozó Mintás Előjel Próba eredménye a pozitív érzelmek eloszlása tekintetében.

Az összetartozó mintás előjel próba eredménye alapján csupán 127 kitöltő átlagértéke lett magasabb a romák csoportjára nézve, 169 személynél a magyar csoportra vonatkoztatott pozitív érzelmek számának átlaga lett a magasabb, a maradék 63 főnél pedig egyenlő lett a két átlagérték. Az eredmény szignifikáns $\{Z(359) = -2,383, p = 0,017\}$, tehát igazoltuk, hogy a két csoportra vonatkoztatott pozitív érzelmek számának átlaga különbözik. *Tehát szignifikánsan nagyobb mértékben kapcsolunk pozitív érzelmeket a saját csoportunkhoz, mint a romákhoz.*

2.3. Korrelációs elemzések

1. A romákkal szemben előítéletesebbek kevesebb másodlagos érzelmet kapcsolnak a romákhoz.

E hipotézis vizsgálatához korrelációs eljárást alkalmaztam. Első lépésben normalitásvizsgálatot végeztem, melynek eredménye szignifikáns lett ($df=359, p=0,000$) Kolmogorov-Smirnov és Shapiro-Wilk esetében is, így az eloszlás nem volt normálisnak tekinthető, Kendall Tau-B eljárást kellett alkalmaznom. A Kendall Tau-B korrelációs eljárás eredménye alapján a Roma Előítélet skálán elért pontszám és a romákhoz kapcsolt másodlagos érzelmek számának átlaga semmiféle korrelációt nem mutatott ($df=359, r=-0,046$), és az eredmény sem lett szignifikáns ($p=0,216$). A kapott különbségváltozóval is számoltam egy korrelációt, mert valójában ez az infrahumanizáció mutatója, az alábbi eredményeket kaptam: *A különbségváltozó és a Roma Előítélet skálán elért pontszám gyenge korrelációt mutatott, ami szignifikáns lett, így tehát általánosítható a populációra nézve a kapott eredmény ($r=0,197^{**} df=359 p=0,000$).*

2. Akikre inkább jellemző a magas szintű SDO, azok kevesebb másodlagos érzelmet kapcsolnak a romákhoz.

Gyenge, negatív irányú korrelációt kaptam a két változó között ($r=-0,036$), mely nem hozott szignifikáns eredményt ($df=359, p=0,334$), így nem igazolódott be a hipotézisem, hogy kapcsolat lenne az SDO skálán elért pontszám és a romákhoz kapcsolt másodlagos érzelmek száma között. *A különbségváltozó és a SDO skálán elért pontszám között gyenge korrelációt kaptam, mely szintén szignifikáns lett, tehát általánosítható a populációra nézve ($r=0,203^{**} df=359 p=0,000$).*

3. Aki több pontot ér el a morális kikapcsolás skálán, az kevesebb másodlagos érzelmet kapcsol a romákhoz.

A Kolmogorov-Smirnov és a Shapiro-Wilk normalitásvizsgálat eredménye szignifikáns lett, így ebben a vizsgálatban is Kendall Tau-B eljárást alkalmaztam. Nagyon gyenge ($df=359, r=-0,034$) korrelációt kaptam, mely nem lett szignifikáns ($p=0,356$), tehát nincs feltételezhető kapcsolat a két változó között az eredményeim alapján. *A különbségváltozóval megismételve a korrelációs elemzést, gyenge ($r=0,217^{**} df=359$), szignifikáns ($0,000$) korrelációt kaptam a Morális Kikapcsolás skálán elért pontszám és a Magyar-Roma másodlagos érzelmek számának átlagkülönbsége között.*

3. ZÁRÓ GONDOLATOK, KITEKINTÉS

Eredményeim alapján sajnos elmondható, hogy a magyarokra is jellemző az infrahumanizáció jelensége a roma kisebbségi csoporttal szemben. A kísérleti személyek szignifikánsan nagyobb mértékben kapcsolnak másodlagos érzelmeket a saját csoportjukhoz, mint a romákhoz. Mivel az infrahumanizáció lényege, hogy implicit módon kérdezzük rá az emberek attitűdjére, ezért valószínűsíthető, hogy a valós véleményeket tükrözik a kapott eredmények. Kísérletem így tehát igazolta Leyens¹¹⁹, Paladino¹²⁰ és Martínez¹²¹ kutatásait, melyekben mind hasonló eredményekhez jutottak eltérő országokban. Ugyanakkor, mivel a hozzáférhetőségi mintavételnek köszönhetően főleg egyetemista ismerőseim töltötték ki a kérdőívet, így ennek a torzító hatásait is figyelembe kell venni a következtetések leszűrése során. Ebből kifolyólag egy átfogóbb vizsgálat javasolt, melyben más mintán is megvizsgálják a hipotéziseket.

Kapott eredményeim szintén igazolták felállított hipotézisem, miszerint szignifikánsan nagyobb mértékben kapcsolunk pozitív érzelmeket a saját csoportunkhoz, mint a romákhoz. Ez azonban nem hozott

¹¹⁹ LEYENS (szerk.): *i. m.* 395-411.

¹²⁰ PALADINO, M. P. (szerk.): Differential association of uniquely and non uniquely human emotions with the ingroup and the outgroup, in *Group Processes & Intergroup Relations*, 2002/5. szám, 105-117.

¹²¹ MARTÍNEZ, R., RODRÍGUEZ-BAILÓN, R., MOYA, M.: Are they Animals or Machines? Measuring Dehumanization, in *The Spanish Journal of Psychology*, 2012/15. szám, 1110-1122.

olyan jelentős különbséget a két csoport között, mint a másodlagos érzelmek megítélése. Leyens 2001-es eredményei alapján a kísérleti személyek szignifikánsan több pozitív másodlagos érzelmet kapcsolnak a saját csoportjukhoz, ugyanakkor a negatív másodlagos érzelmek tekintetében is megkapták ugyanezt az eredményt. A magyar mintában résztvevők is vonakodtak másodlagos érzelmeket kapcsolni a kisebbségi csoporthoz, ennek oka lehet, hogy kevésbé látják őket emberinek, megfelelőbbnek találják az állatokra is általánosítható elsődleges érzelmek társítását hozzájuk.

A korrelációs elemzések alapján elmondható, hogy egy gyenge kapcsolat kimutatható a romákkal szembeni előítéletesség, és a magyarokhoz és a romákhoz kapcsolt másodlagos érzelmek különbségének átlagértéke között, ugyanakkor korrelációs elemzések alapján ok-okozati kapcsolat nem állítható fel. Úgy gondolom, aki előítéletesebb a romákkal, vagy bármely más külső csoporttal szemben, az alsóbbrendűnek, kevésbé emberinek látja őket, ami magyarázza a kevesebb másodlagos érzelmek társítását, a magyarokhoz képest. Érdemes lehet további kutatásokban megvizsgálni, hogy vajon más kisebbségi csoportokkal kapcsolatban is hasonlóan vélekednek-e a magyarok.

Korábbi kutatások alapján a magas szintű SDO és az infrahumanizációra való fokozott hajlam között találtak a legjelentősebb összefüggést¹²², eredményeim is igazolták, hogy valóban van kapcsolat a két skálaérték között. Akikre inkább jellemző volt a magas szintű SDO, azok szignifikánsan kevesebb másodlagos érzelmeket kapcsolnak a romák csoportjához. Kiemelném Costello és Hodson 2010-es kutatását¹²³, melyben azt vizsgálták, hogyan csökkenthető a dehumanizáció mértéke, amit a későbbi vizsgálatok szempontjából is egy nagyon fontos kérdésnek tartok. Célzott, akció kutatásokra is szükség lehet, melyek a szociálpolitikai kérdések meghozatalában is segíthetnek. Elemzésük azt is kimutatta, hogy a magasabb Univerzális Orientáció (előítéletmentesség) nagyobb empátiás készséggel és humanizációval jár együtt. Egy hasonló jellegű kutatást fontosnak tartanék magyar mintán is, hogy vajon az empátiás készség növelésével csökkenthető-e az előítéletesség és a dehumanizáció mértéke.

Szintén szignifikáns együttjárást eredményezett a Morális Kikapcsolás skálapontszám és a létrehozott különbségváltozó. Következtetésem, hogy akikre jellemzőbb a morális kikapcsolás, azok kevésbé látják emberinek a külső csoportot. Ennek oka feltehetően az lehet, hogy ebben az esetben nehezebb azonosulni a másik csoporttal. Vaes, Paladino és Leyens 2002-es kutatása¹²⁴ azt az eredményt hozta, hogy az emberek proszociálisabb viselkedést tanúsítottak azokkal szemben, akik másodlagos érzelmekkel jellemezték magukat, mert ezeket a személyeket emberibbnek tekintették.

Az esetleges torzító tényezőket mindenképpen figyelembe kell venni az adatok értelmezése során. Mivel a kérdőívünket kitöltő személyek nagy része pszichológia szakos hallgató volt, így a magasabb empátiás készséggel magyarázható, hogy miért csupán gyenge korrelációkat mutattak az eredményeink. Ugyanakkor azt is fontos kiemelni, hogy egyetemi tanulmányaink során sokat hallottunk az implicit mérőeszközökről, így az is befolyásolhatta az eredményeket, hogy a résztvevők sejtették, mit várnak el tőlük. Ennek ellenére azonban mégis minden esetben igazolódtak a hipotéziseim, tehát még az empatikus pszichológushallgatókra is jellemző a romákkal szembeni előítéletesség és negatívabb megítélés.

Ez egy komoly társadalmi problémának tekinthető Magyarországon, így lényegesek a hasonló kutatások, amelyek felhívják a figyelmet a kisebbségi csoportok helyzetére. Tanulmányaim során lehetőségem volt személyesen is kapcsolatba kerülni a roma egyetemisták egy részével, számos pozitív tapasztalatot szerezve. Az ehhez hasonló oktatási programokkal növelni lehet a csoportok közötti interakciót, mely bizonyítottan hatást gyakorol a csoporttagok egymásról kialakított képére, növelve a személyes felelősségtudatot és motivációs készséget. Továbbá javasolt egy átfogóbb, egyéb korosztályokat, valamint társadalmi csoportokat is magába foglaló elemzés a hipotézisek szélesebb körű tesztelésére, melyhez reményeim szerint hozzájárul majd jelen kutatásom.

FELHASZNÁLT IRODALOM

[1.] BANDURA, A. (szerk.): Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1996/71. szám, 364-374.

¹²² HODSON, G., COSTELLO, K.: Interpersonal disgust, ideological orientations, and dehumanization as predictors of intergroup attitudes, in *Psychol. Sci.*, 2007/18. szám, 691-98.

¹²³ COSTELLO, K., & HODSON, G.: *i.m.* 3-22.

¹²⁴ VAES, J., PALADINO, M., LEYENS, J-P.: The lost e-mail: prosocial reactions induced by uniquely human emotions, in *Br. J. Soc. Psychol.*, 2002/41. szám, 521-523.

- [2.] COSTELLO, K., & HODSON, G.: Exploring the roots of dehumanization: The role of animal-human similarity in promoting immigrant humanization, in *Group Processes & Intergroup Relations*, 2010/13. szám, 3-22.
- [3.] ENYEDI Z.: Tekintélyelvűség és politikai-ideológiai tagolódás, in *Századvég*, 1996/2. szám, 135-155.
- [4.] HADARICS M.: *Cigányellenesség és morális kikapcsolás*, 2016, Kézirat, ELTE Pszichológiai Intézet, Szociálpszichológia Tanszék.
- [5.] HODSON, G., COSTELLO, K.: Interpersonal disgust, ideological orientations, and dehumanization as predictors of intergroup attitudes, in *Psychol. Sci.*, 2007/18. szám, 691-698.
- [6.] LEYENS, J. P. (szerk.): Psychological essentialism and the differential attribution of uniquely human emotions to ingroups and outgroups, in *European Journal of Social Psychology*, 2001/31. szám, 395-411.
- [7.] LOUGHNAN, S., HASLAM, N.: Animals and androids: implicit associations between social categories and nonhumans, in *Psychol. Sci.*, 2007/18. szám, 116-121.
- [8.] MARTÍNEZ, R., RODRÍGUEZ-BAILÓN, R., MOYA, M.: Are they Animals or Machines? Measuring Dehumanization, in *The Spanish Journal of Psychology*, 2012/15. szám, 1110-1122.
- [9.] MURÁNYI I., & SIPOS F.: Nemzeti radikálisok tekintélyelvűsége: szociális dominancia orientáció és ellentörténelem, in *Metszetek*, 2012/1. szám, 32–56.
- [10.] OPOTOW, S.: Animals and the scope of justice, in *Journal of Social Issues*, 1993/49. szám, 71-85.
- [11.] PALADINO, M. P. (szerk.): Differential association of uniquely and non uniquely human emotions with the ingroup and the outgroup, in *Group Processes & Intergroup Relations*, 2002/5. szám, 105-117.
- [12.] RODRIGUEZ-PEREZ, A. (szerk.): Infrahumanization of outgroups throughout the world: the role of similarity, intergroup friendship, knowledge of the outgroup, and status, in *An. Psicol.*, 2011/27. szám, 679-687.
- [13.] VAES, J., PALADINO, M., LEYENS, J. P.: The lost e-mail: prosocial reactions induced by uniquely human emotions, in *Br. J. Soc. Psychol*, 2002/41. szám, 521–534.